

УДК: 341.217.02(4-672EU:560)

Biblid 1451-3188, 21 (2022)

Год XXI, бр. 80, стр. 43-51

Изворни научни рад

Рад примљен 6. 11. 2022. године

Рад одобрен 15. 11. 2022. године

DOI: https://doi.org/10.18485/iipe_ez.2022.21.80.3

СПЕЦИФИЧНОСТИ ЕВРОПСКИХ ИНТЕГРАЦИЈА РЕПУБЛИКЕ ТУРСКЕ

Бирсена НУМАНОВИЋ ДУЉЕВИЋ¹

Анстракт: Република Турска представља трансконтиненталну државу, која је у последње две деценије стекла статус регионалне силе на просторима југоисточне Европе и средње Азије. Позиционирање Републике Турске у међународним односима доста је контроверзно, с обзиром на терет историјског наслеђа, честе војне преврате и настојања да се наметне као хегемон читавом муслиманском свету. Као чланица НАТО, са стационарним нуклеарним оружјем САД и другом по бројности војском у тој алијанси, Република Турска пуних шест деценија неуспешно аплицира за чланство у Европској унији. Њен савремени међународни положај карактеришу лавирања између Руске Федерације и САД, конфликти са Ираном, Сиријом, Јерменијом, пружање војне и хуманитарне помоћи Азербјџану у сукобу у Нагорно-Карабаху и латентна улога посредника у мировним преговорима у сукобу у Украјини. Одмерени приступ турског председника Реџепа Таипа Ердогана у међународним односима допринео је смањењу тензија на Западном Балкану, нарочито у Босни и Херцеговини и у подручју Рашке, што је резултирало учвршћивањем односа са Републиком Србијом.

Кључне речи: Република Турска, међународни положај, европске интеграције, ЕУ, НАТО, Руска Федерација, САД.

УВОД

Република Турска са аутохтоним међународним положајем и евидентним историјским противречностима представља есенцијални геополитички субјект у региону југоисточне Европе. Та држава још од средине 20. века

---

¹ Бирсена Нумановић Дуљевић, Независни Универзитет Бања Лука, Средња школа „Никола Тесла“ Нови Пазар. Е-mail: duljevicbirsena@gmail.com

настоји да се инаугурише у модерне светске токове и интеграције. Посебно је значајно њено позиционирање према европским интеграцијама и Европској унији (ЕУ), с обзиром на то да је чланица НАТО пакта, при чему је једна од пет земаља у Европи где је стационарано нуклеарно оружје САД. Тренутно, ЕУ представља супранационалну заједницу 27 држава пуноправних чланица. Ова Заједница заснована је на вредностима и циљевима који обухватају поштовање људског достојанства, демократије, слободе, правне државе и поштовање права човека. Предности уласка у ЕУ су бројне. Свака чланица ЕУ гарантује слободу кретања људи, робе и капитала. Грађани могу слободно да се крећу широм Европе без путних виза или друге документације. ЕУ ствара много радних места и финансијских могућности које омогућавају приступ тражењу посла у било којој другој држави чланици. Постати држава чланица значи и слободан приступ колективним фондовима ЕУ који су на располагању да помогну у побољшању економије земље чланице, као и укупном животном стандарду. Већа једнакост и социјална укљученост од великог су значаја за све чланице ЕУ. ЕУ ради на подизању стандарда једнакости грађана. Република Турска као евроазијска држава смештена је у југоисточној Европи и југозападном делу Азије. Положај земље између Европе на западу, средишње Азије на истоку, Русије на северу и Блиског истока на југу, пружа Турској велику стратешку предност. Турска има петнаести по реду највећи БДП у свету. Кључни сектори турске привреде су: банкарство, туризам, пољопривреда, грађевинарство. Турска се бори да уђе у ЕУ још од 1949. године, када је била оснивач Савета Европе. Од 2005. године Турска је започела преговоре о чланству. Приликом покушаја уласка у ЕУ, Турска је прошла кроз три фазе: *припремну, прелазну и завршну фазу*. Према неким релевантним проценама, постоје многобројни разлози због којих ЕУ не жели Турску у свом саставу. Поменућемо неке. Само 3% Турске територије налази се на европском континенту, већина становништва је писмена, али високо образовање има само мали проценат. Наводно се Европа плаши турске радне снаге и производа који су јефтинији и квалитетнији, а са којима би Турска могла да преузме европско тржиште. Турској се приговара да има аутократску власт, а да је њен председник суштински наклоњен недемократском уређењу. Додатна негативна конотација која доприноси негативном ставу према Турској јесте најаву увођења смртне казне у кривичноправни систем, што би било у супротности са европским правним стандардима. Уз наведено, Европа страхује да ће муслиманска вера завладати Европом ако Турска буде примљена у ЕУ. Будући да Турска блиско сарађује са Русијом и САД, то додатно слаби њену позицију у односима са ЕУ. Из наведеног је јасно зашто преговори у вези европских интеграција Турске трају толико дуго.²

² Nathalie Tocci, *Turkeys European Future*, New York, 2013; Dezmon Dinan, *Menjanje Evrope – Istorija EU*, Službeni glasnik, 2010.

СПЕЦИФИЧНОСТИ МЕЂУНАРОДНОГ ПОЛОЖАЈА

Територија Републике Турске има трансконтинентални карактер. Чак 97% њене територије налази се у Азији, а само 3% се налазе у Европи. Турска се граничи на истоку са Грузијом, Јерменијом, Азербејџаном и Ираном, на југу са Ираком и Сиријом, и на западу са Грчком и Бугарском. Средоземно море и Кипар налазе се на југу, Егејско море и острва на западу, а Црно море на северу. Због положаја државе на два континента, турска култура је јединствен спој источних и западних обичаја и традиција. Положај земље између Европе на западу, средишње Азије на истоку, Русије на северу и Блиског истока на југу, пружа Турској велику стратешку важност на подручју Евроазије. Турска је демократска, унитарна, парламентарна република чији је политички систем утемељио Мустафа Кемал Ататурк након пропасти Османског Царства. Завршетком Првог светског рата турска званична политика почела се окретати ка западу. Данас је Република Турска равноправна чланица многих западних регионалних организација као што су Савет Европе, НАТО, ОЕЦД и ОЕБС. Што се тиче чланства у ЕУ, за Турску је то несумњиво један од њених најзначајнијих спољнополитичких приоритета. Ову ситуацију не би требало узимати здраво за готово будући да се не тиче само економске, политичке и војне интеграције, већ и културне која обухвата питање националног идентитета.³ Познато је да је Турска била једна од оснивачица Савета Европе 1949. године. Формални преговори за придруживање ЕУ започели су 1959. године. Након тога уследили су преговори са Комисијом, а годину дана касније, 1960. године, Турска се нашла у кризној ситуацији, што је довело до одлагања и прекидања преговора у више наврата. Споразум о придруживању ЕУ потписан је тек 12. септембра 1963. године, а ступио је на снагу наредне године. Током новембра 1970. године потписан је додатни Протокол о успостављању царинске уније. Европска заједница је 1982. године обуставила процес придруживања Турске због извршеног војног удара септембра 1980. године. Све до 1989. године Турска је настојала да обнови преговоре са ЕУ, али у томе није успела. Разматрање њеног захтева уследило је након ступања на снагу јединственог тржишта из 1992. године.⁴ Да би убрзао процес стварања царинске уније, Савет је 1993. године формирао Комитет за надгледање овог процеса. Споразумом из 1995. године царинска унија је успостављена. Турска се обавезала да ће побољшати радноправне стандарде, као и економске услове привређивања. Такође је преузела обавезу да регулише Кипарски спор. Пролонгирање европских интеграција било је узроковано, између осталог, и чињеницом што је Турска имала јаке везе са САД, те што би евентуалним

---

³ Ali Carkoglu, Barry Rubin, *Turkey and the Europe Union*, London, 2003, pp. 6–9.

⁴ Ali Carkoglu, Barry Rubin, *op. cit.*, p. 7.

њеним приступањем ЕУ дошло до дисбаланса унутар саме организације у којој би Турска била друга земља по величини одмах иза Немачке. Уз то, Европљани нису били толико отворени према муслиманском становништу и поред формално прокламованих стандарда о људским правима.⁵ Следствено, Турска је добила статус кандидата тек 1999. године. Током 2001. године успоставила је претприступно партнерство, да би 2005. године званично отпочела преговоре о чланству у ЕУ.

Из наведеног је јасно да Република Турска има специфичан положај у односу на ЕУ. Европска унија по правилу закључује споразум са трећим земљама у три фазе. Такав случај био је и са Турском. Наиме, у првој припремној фази, која траје од пет до десет година, Европска комисија пружа помоћ потенцијалним кандидатима у виду финансијске и трговинске помоћи како би државе могле да ојачају своју привреду и царинску унију. У наредној фази која је транзиторна, и која може трајати до 12 година, државе кандидати би требало да ускладе своју економску политику и да укину царинске препреке у трговинским односима са ЕУ.⁶ За Турску је то представљало усклађивање царинских тарифа са ЕУ. Притом су се решавали и многобројни други проблеми и препреке из материје монетарне и финансијске политике. Коначно, у задњој завршној фази, која обухвата успостављање царинске уније, државе кандидати усаглашавају и друге своје односе са ЕУ чиме постају део њеног политичког, правног и економског система. И поред значајног напретка који је Република Турска остварила у претходном периоду, Турска као евроазијска земља са специфичним културним, религијским и политичким идентитетом тешко да може бити прихваћена као равноправна чланица ЕУ. На то указује и податак да би Турска по броју становника представљала другу највећу земљу ЕУ, уколико би је она примила у своје чланство. Према очекивањима, у року од неколико година Турска би претекла Немачку, чиме би као муслиманска земља имала већину у Европском парламенту и на тај начин постала држава која има утицај у усмеравању и дефинисању политика ЕУ. Уз наведено, постоји и отворено питање економије. Према званичним подацима произилази да би Турска могла да се развија економски много брже од просечних држава чланица ЕУ.⁷ Перформансе турске привреде представљају озбиљну претњу турским тежњама да постане пуноправни члан ЕУ. Упркос значајним напорима, који

⁵ Birsena Duljević et al., "Geosecurity and Geoeconomic Impacts of Great Powers in the Region of Southeast Europe with Reference to the People's Republic of China", in: *Geopolitics in the Black Sea Region*, Bulgarian Academy of Sciences Sofia and Centre for Strategic Research on National Security Belgrade, Sofia, Belgrade, 2021, p. 125.

⁶ Richard Baldwin, Charles Wyplosz, *Економска европских интеграција*, Data Status, Beograd, 2010.

⁷ Ali Carkoglu, Barry Rubin, *Turkey and the Europe Union*, London, 2003, p. 13.

имају за циљ реформу турске економије у последњих неколико година, уз притиске који долазе од ММФ-а и ЕУ, турска економија није у могућности да превазиђе своје традиционалне проблеме нестабилности и поновљених криза. Такође, њена јефтина и квалитетна радна снага и пољопривредни производи по свој прилици угрожавају јединствено европско тржиште, због чега постоји, благо речено, отпор приступању Турске ЕУ. Ако се томе дода неусаглашени однос према „европским уверењима“, онда је јасно зашто је процес евроинтеграција Турске и даље пролонгиран.⁸

ПРОБЛЕМАТИКА ЕВРОПСКИХ ИНТЕГРАЦИЈА

Спор Турске са Грчком представља први камен спотицања за пријем у ЕУ, будући да Грчка ставља вето на чланство Турске, конкретно због њеног става о питању Кипра, што представља најзначајнији проблем између две државе. Да би приступила ЕУ, Турска би требало да призна Кипар као независну државу. У званичним изјавама она тврди да на то никада неће пристати. Подсећајући се факата који се односе на Кипарско питање, ваља истаћи да од 1974. године, када је Турска извршила оружану агресију на Кипар, проглашавајући доцније Турску Републику Северног Кипра, која не ужива међународно признање, спремност ЕУ да прими Кипар у свој састав, без обзира на извршену фактичку поделу острва, лишила је Турску могућности да врши притисак на ЕУ у правцу акцелерације процеса евроинтеграција. На самиту у Копенхагену, децембра 2002. године, државе чланице биле су уздржане према идеји да се подељени Кипар прими у ЕУ. Грчка је, као што је познато, запретила да ће зауставити читаво проширење уколико Кипар не буде примљен заједно са првим таласом кандидата из Централне и Источне Европе. Покушавајући да извуче најбоље из овакве ситуације, ЕУ је дала обећање Грчкој да ће примити Кипар у своје чланство. Истовремено је покушала да умири и Турску дајући јој додатну економску помоћ и обећање да ће она постати чланица ЕУ у неком другом политички повољнијем моменту. Одлука ЕУ да Турској не да датум за почетак преговора о приступању даље је погоршала међусобне односе, умањујући изгледе за мирно уједињење Кипра.

Други проблем, који представља препреку приступања Турске ЕУ, тиче се Јерменије. Познато је да је немачки парламент одобрио резолуцију којом се тврди да је масовно убијање Јермена, од стране османских Турака током Првог светског рата, представљао геноцид. Јермени кажу да је 1,5 милиона њихових људи умрло у злочинима 1915. године. Турска, с друге стране, не прихвата и

---

⁸ Birsena Duljević, Ramović Aida, "Economic Diplomacy and Regional Security of Southeast Europe in Globalization Processes", in: *Contemporary trends in the development of traffic and security in the region of Southeast Europe*, Faculty of Law, Security and Management "Konstantin the Great", Nis, 2019, p. 112.

не признаје овакве тврдње.⁹ Турска пориче да је током Првог светског рата била систематска кампања за убијање Јермена као етничке групе. Такође истиче да су многи турски цивили погинули у превирању током колапса Отоманског царства. Иако Турска улаже велике напоре да постане пуноправна чланица ЕУ, преовладава мишљење да она занемарује своје међународне обавезе. С друге стране, Турска сматра да се њен пријем свакодневно условљава новим разлозима који имају другачија значења у различитим околностима.¹⁰ Тако се, поред већ наведених разлога предоминантног муслиманског становништва унутар ЕУ, помињу и разлози мањка демократије у самој Турској, што се очитује управо кроз непримењивање стандарда о људским правима, а као пример се нарочито апострофира нерешено јерменско питање.¹¹ Овакав однос је у извесном смислу заморио турске политичаре, што се могло приметити у критикама на рачун ЕУ, поготово у критикама које је изнео председник Републике када је рекао: „Након свих ових година нека нас приме или нека нас одбију.” Такође: „Турска је сада снажна земља (...). Турска није земља која ће доћи на ваша врата и молити вас. Турска је земља која стоји на својим ногама. Турска је земља која сваки дан снажно развија своју индустрију, пољопривреду, енергетику, образовање, здравство и друге секторе. Ако је у ЕУ приме као такву, ући ће, али ако је не приме, онда ће Турска одредити свој пут”.¹² Председник Ердоган апеловао је на Турке који живе у Немачкој да не гласају за странке које је описао као „турске непријатеље”. Следствено оваквим изјавама не чуди што је оклевање турских политичара да Турска приступи ЕУ, прешло и на турски народ. Према анкети коју је о овој теми провела компанија *TNS Pierre*, тек 28% Турака подржава придруживање њихове земље ЕУ. Истраживање спроведено у Турској, САД и 12 земаља ЕУ, показало је велике разлике у Европи у погледу прикључења Турске Унији. Ту идеју подржавају највише Румуни, њих 48%, док су најкритичнији према њој Французи – 28% и Немци – 15%.¹³ Већина Турака

⁹ Ali Carkoglu, Barry Rubin, *Turkey and the Europe Union*, London, 2003, p. 24.

¹⁰ Ali Carkoglu, Barry Rubin, *op. cit.*, p. 25.

¹¹ Birsena Duljević, Aida Ramović, “Migration processes and cross-border cooperation in the Western Balkans in a modern economic environment”, in: *Legal and security aspects of migration and the consequences of the migrant crisis*, Faculty of Law, Security and Management “Konstantin the Great”, Niš, 2017, p. 34; Birsena Duljević et al., “Security Challenges and Risks During the Pandemic COVID – 19”, in: *The World After/In Golbal Pandemic*, Veliko Tarnovo, Sv. Cyril and St. Methodius University, 2021, Vol. 1.

¹² Интернет: <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/erdogan-neka-eu-pokaze-da-nije-klub-krscana>, 10.10.2022.

¹³ Bernard M. Hoekaman, Subidey Togan, *Turkey Economic Reform and Accesion to EU*, Washington D.C., 2005, p. 41.

ипак сматра да су за економију и безбедност те земље важније суседне арапске земље него ЕУ.

Заоштрени односи између Турске и Русије, због турског обарања руског борбеног авиона у Сирији 2014. године, ублажени су политичким заокретом турске владе на међународном плану. Обнављање добрих међусобних односа на плану економије и енергетике, послали су поруку ЕУ да Турска више није заинтересована за европске интеграције. Чини се да је на помолу стварање једне нове интересне групације на евроазијском тлу, а чије темељне стубове представљају Турска и Русија. Чак је и сам председник Ердоган недавно рекао како постоји могућност да турски народ на референдуму одлучи да ли је за придруживање ЕУ, јер је иста та организација одбила да одобри безвизни режим Турској због ограничења политичких и других слобода у тој земљи. Бивши амерички председник Доналд Трамп својевремено је најавио да би могао да оствари договоре са Русијом око успостављања новог савеза који би обухватио и Турску.¹⁴ Додајући „уље на ватру”, председник Европске комисије Жан-Клод Јункер изјавио је да турско придруживање ЕУ неће успети, не због недостатка жеље чланица ЕУ већ због тога што Турска не жели да уведе европске стандарде. Оваква тврдња происходи из наговештаја да би Турска могла поново да уведе смртну казну у свој кривичноправни систем. Будући да то не би било у складу са европским стандардима, овакав потез могао би да доведе до обуставе приступних преговора са Турском. Из претходно наведеног јасно је да развој ситуације указују на то да је приступ Турске ЕУ готово немогућ, што значи да ће овакав однос вероватно остати исти кроз споре преговоре и одуговлачења, која и сада трају унедоглед, без било каквог временског оквира за њихово окончање. Међутим, Турска, као што је то случај и са ЕУ, не жели да покида све везе које су до сада успостављене. Тренутни однос више наликује оној констатацији по којој, „нити ЕУ Турској отворено каже ми вас не желимо, а нити Турска Европској унији каже ми одустајемо”.

ИЗВОРИ

- Baldwin, Richard, Wyplosz, Charles, *Ekonomija evropskih integracija*, Data Status, Beograd, 2010.
- Carkoglu, Ali, Rubin, Barry, *Turkey and the Europe Union*, London, 2003.
- Dinan, Dezmon, *Menjanje Evrope – Istorija EU*, Službeni glasnik, 2010.
- Duljević, Birsena, et al., “Geosecurity and Geoeconomic Impacts of Great Powers in the Region of Southeast Europe with Reference to the People’s Republic of China”, in: *Geopolitics in the Black Sea Region*, Bulgarian Academy of Sciences Sofia and Centre for Strategic Research on National Security Belgrade, Sofia, Belgrade, 2021.

- Duljević, Birsena, et al., "Security Challenges and Risks During the Pandemic COVID – 19", in: *The World After/In Golbal Pandemic*, Veliko Tarnovo, Sv. Cyril and St. Methodius University, 2021, Vol. 1.
- Duljević, Birsena, Ramović Aida, "Economic Diplomacy and Regional Security of Southeast Europe in Globalization Processes", in: *Contemporary trends in the development of traffic and security in the region of Southeast Europe*, Faculty of Law, Security and Management "Konstantin the Great", Nis, 2019.
- Duljević, Birsena, Ramović, Aida, "Migration processes and cross-border cooperation in the Western Balkans in a modern economic environment", in: "Legal and security aspects of migration and the consequences of the migrant crisis", Faculty of Law, Security and Management "Konstantin the Great", Nis, 2017.
- Hoekaman, Bernard M., Togan, Subidey, Turkey Economic Reform and Accesion to EU, Washington D.C., 2005.
- Tocci, N. Nathalie, *Turkeys European Future*, New York, 2013.

ЗНАЧАЈ ЗА РЕПУБЛИКУ СРБИЈУ

Међународни положај Републике Турске карактерише лавирање између Руске Федерације и САД, потом конфликти са Ираном, Сиријом, Јерменијом, пружање војне и хуманитарне помоћи Азербејџану у сукобу у Нагорно-Карабаху и латентна улога посредника у мировним преговорима у Украјини. Одмерени приступ Турске на подручју Западног Балкана, допринео је смањењу тензија, нарочито у Босни и Херцеговини и у подручју Рашке, што је резултирало учвршћивањем односа са Републиком Србијом. Разматрајући специфичности европских интеграција Републике Турске установљено је да су европске интеграције сада много сложеније него што је то било на самом почетку приступних преговора. Ситуација се искомпликовала геополитичким заокретом Републике Турске и учвршћивањем њених односа са Руском Федерацијом. Уз многобројна нерешена питања (кипарско и јерменско), додатни проблем представља и актуелна мигрантска криза и унутрашњи политички проблеми у Турској. Турска као регионална економска и војна сила не очекује више благонаклоност ЕУ, будући да има горка искуства проистекла из континуираног условљавања њеног приступа овој организацији. Приговор недостатка демократије и непоштовање основних људских права и слобода чине се само једним од изговора због којих се одлаже пријем ове државе у ЕУ. Суштински, ради се о одбијању пријема једне муслиманске државе у европске структуре ове претежно хришћанске регионалне организације. За Републику Србију стога може бити од користи турско искуство у процесу евроинтеграција, будући да и сама има нерешена територијална питања и проблеме који се тичу кондиционирања приступних преговора.

SPECIFICITY OF EUROPEAN INTEGRATION OF THE REPUBLIC OF TURKEY

Summary: The Republic of Turkey is a transcontinental country that acquired the status of a regional power in Southeastern Europe and Central Asia in the last two decades. The positioning of the Republic of Turkey in international relations is quite controversial, given the burden of its historical heritage, frequent military coups, and efforts to impose itself as a hegemon on the entire Muslim world. As a member of NATO, with US nuclear weapons stationed and the second largest army in that alliance, the Republic of Turkey has unsuccessfully applied for membership in the European Union for six decades. Its contemporary international position is characterised by manoeuvres between the Russian Federation and the US, conflicts with Iran, Syria, and Armenia, the provision of military and humanitarian aid to Azerbaijan in the conflict in Nagorno-Karabakh, and the latent role of mediator in peace negotiations in the conflict in Ukraine. The measured approach of Turkish President Recep Tayyip Erdogan in international relations contributed to the reduction of tensions in the Western Balkans, especially in Bosnia and Herzegovina and in the area of Raška, which resulted in the strengthening of relations with the Republic of Serbia.

Keywords: Republic of Turkey, international position, European integration, EU, NATO, Russian Federation, USA.